

Krvavi Boris Kidrič po vojni in komunistični revoluciji

Kidričevo plemenito uničevanje

2. del

Ivo Žajdela

Ker je po dvajsetih letih demokracije nekdo »ukradel« glavo s Kidričevega spomenika v Kidričevem in ob tem nekateri spet manipulirajo s floskulami, da so »krajani« ob tem »ogorčeni«, naj nadaljujemo s prikazom Kidričeve zločinske osebnosti.

Naj nadaljujem z Borisom Kidričem iz prejšnje številke oziroma z njegovim uničujočim nastopom na partijski konferenci na Cinku v Kočevskem rogu od 5. do 8. julija 1942.

»Sovjetiziranje sveta« Na koncu je Kidrič v dolgi sklepni besedi »povzel« izrečene misli oziroma dal nove smernice (za revolucijo). Ker je šlo za zelo pomembne napotke, ki razgaljajo bistvo, kaj se je pravzaprav dogajalo med vojno v Sloveniji, naj navedem nekaj daljših odlomkov: »/.../ Prehajam na osrednji problem te točke na našem posvetovanju, na problem OF, na problem težav z zavezniki, ki so se začele pojavljati, na problem, kako to odstraniti in kako linijo držati. Kot je bilo že v referatu poudarjeno, imamo opraviti z nevarnostjo dveh vrst, desnim oportunizmom in sektaštvom. Na temelju diskusije je treba reči, da so se začele pojavljati resne kali tako levega kot desnega odklona, to predvsem na področju Bele krajine, medtem ko na Notranjskem še vedno strašijo kali desnega oportunizma /.../. Če uravnavamo svoje delovanje samo po procesu na svobodnem ozemlju, sledi, da prehitevamo celotni razvoj. Za nas pomeni to izolirati se od množic. To je ena stran problema. Druga stran je: prehitevamo evropski razvoj. V celotni Evropi imamo opravka z osvobodilno vojno. Nameraval sem poudariti, da kljub temu da si stojita nasproti dva razredno in ideološko sovražna tabora, sovražnikom nasprotnega tabora ni uspelo zanetiti razredno vojno po zaslugi SZ. Če ne bomo preskakovali faz, bomo dosegli, da SZ razglasi po svetu, da je to vojna za sovjetiziranje sveta. Sledil bo zlom fašistične fronte, nevtralizacija Anglije in Amerike. Razvoj teh elementov demokratične revolucije po drugi strani še ni tako daleč kot pri nas. Na Češkem še ni, v Franciji tudi ne in tudi pri ostalih podjarmljenih narodih ne. Tudi ne smemo tvegati, da gremo s pogoji revolucije tako daleč, da se izoliramo od celotnega protifašističnega gibanja na svetu. To tudi ni intencija SZ. Na zadnjem vseslovanskem mitingu je bilo govorjeno o protifašistični fronti narodov, ne pa o socialni revoluciji.«

Boris Kidrič leta 1929

O »krščanskih socialistih« Kot vidimo, je Kidrič še sredi leta 1942 razmišljal o svetovni revoluciji (»sovjetiziranje sveta« in po zlomu fašizma še »nevtralizacija Anglije in Amerike«), toda hotel je poudariti, da zdaj ni čas za »demokratično revolucijo«, saj bi se s prehitevanjem lahko izločili iz svetovnega protifašističnega gibanja. Termin »demokratična revolucija« je seveda še eno od mnogih leporečenj in nesmislov. Revolucija je samo nasilna, vse drugo je kvečjemu evolucija oz. politični proces, lahko tudi s tršo ali bolj demokratično politiko izvajanja.

Kidrič: »Drugi problem je ta, da so naši tovariši zavezniki brez dvoma pač zelo zadovoljni, da smo najtežje posle prevzeli mi /komunisti, op. I. Ž./. To je imelo za posledico, da smo tudi tiste komandne točke, iz katerih vse izhaja, dobili v roke mi, vojsko, tehniko itd. Ko smo prišli vsi na osvobojeno ozemlje, tedaj neposredne nevarnosti ni bilo več, videla pa se je oblast in dejstvo, ki je marsikomu bilo prej skrito, da so komandne točke v naših rokah, je sedaj postalo jasno. Nadalje snovati svoje lastne pozicije je bilo včasih težko, danes to ni nevarno. Nadalje razredni boj, ki dejansko obstaja znotraj zasužnjenega slovenskega naroda in osvobodilne borbe, je moral priti do izraza, čim se je vzpostavila ljudska oblast. Bela garda je morala priti. /.../ Ne izključujemo, da postanejo krščanski socialisti revolucionarji v smislu socialne revolucije. Jasno pa je, da avantgarde revolucionarnega boja ni mogoče graditi na čem drugem kot na dialektičnem materializmu. /.../ Če vzamemo vse skupaj kot celoto, je treba ugotoviti, do so res pri nas zavezniki krščanski socialisti pokazali tendence, ki so v nasprotju z interesi slovenskega osvobodilnega boja, delovnega ljudstva Slovenije in z razvojno linijo revolucije na slovenskem ozemlju. /.../«

Sila propagande Dragi bralec, prisluhni naslednjima dvema Kidričevemu stavkoma s konference na Cinku: »Komunist, ki da brez najmanjšega usmiljenja streljati, kot človek nikoli ni surov. Odlika je, da združujemo z najbolj neusmiljenim odnosom do sovražnika najbolj plemenite instinkte človeka. /.../ S policijskimi merami ne bomo nič preprečili, če tega ne bomo storili s silo svoje propagande. /.../

Vprašanje bele garde in način borbe je najbolje zadel tovariš Notranjec. Popolnoma napačno je misliti, da smo mi krivi bele garde. Krščanski/ socialisti bi trdili, da je bela garda posledica premajhnega političnega dela v preteklosti. Zato ker smo premalo politično delali, ne smemo tako ostro postopati. To je napačno. To pomeni ne razumeti razrednih dejstev v naši družbi. Če se hočemo tega vprašanja v celoti dotakniti, se moramo dotakniti vprašanja narodne enotnosti. V razredni družbi ni mogoče drugače. V tej družbi razkrajajo narodno enotnost nasprotujoči si razredni interesi. Politična enotnost je mogoča samo v socialistični družbi, danes je to samo v SZ. Krasen je primer enotnosti v Sloveniji, toda to je primer enotnosti slovenskih ljudskih množic. Upravičeni smo jo imenovati slovensko narodno enotnost, ker so se tisti, ki so slovensko narodno enotnost iz razrednih razlogov kršili, dejansko izločili iz slovenskega naroda. Tistim delom slovenske buržoazije ne smemo priznati, da so še živi deli slovenskega narodnega telesa.«

Boris Kidrič tu, tako kot je bilo takrat običajno, operira z nedoločljivo sintagmo »slovenske ljudske množice«, ki je lepo zveneča in je bila zato primerna za propagandne nastope. Seveda je z tu uporabljenima terminoma »slovenske ljudske množice« in »slovenska narodna enotnost« mislil na svojo komunistično združbo in na popolnoma nič drugega.

Uzurpacija »naroda« Posebej zanimiv je zadnji stavek, v katerem je Kidrič uporabil najbolj sprevrženo revolucionarno logiko, po kateri »so se tisti, ki so slovensko narodno enotnost iz razrednih razlogov kršili, dejansko izločili iz slovenskega naroda«. V resnici bi ta očitek lahko veljal le zanj in za njegove komuniste, saj so le oni kršili slovensko narodno enotnost iz razrednih razlogov. Toda Kidriča ta logika (ta resnica) ni zanimala, potrebno je bilo svoj veliki greh projicirati na nasprotnika. Seveda je šlo za revolucionarne konstrukte, s katerimi so komunisti poenostavljali svet (čeprav s čisto lažjo), z njimi določili nasprotnika, ga obremenili z negativnimi oznakami (kot je bilo npr. »izdajstvo« ali »sodelovanje z okupatorjem«), da so ga potem laže tolkli.

Kidrič: »Če vidimo, da iz razrednih razlogov popolne enotnosti ne more biti, je nujno, da se iz istih razlogov pojavi bela garda. Čeprav rečemo, da je nujno, da se je pojavila bela garda, je pojasnjevalna kampanja nujna za neko mejo. Je meja, do koder moraš belo gardo trebiti. Po drugi strani pa je jasno, da zgodovino ustvarjajo ljudje. Če

Boris Kidrič s Herto Haas na poti iz Jajca

bi objektivno bela garda dobro delala, mi pa slabo, je nujno, da bi mase prišle k beli gardi. Iz tega sledi, da je treba fizično trebiti belo gardo, na drugi strani pa je potrebna pojasnjevalna kampanja. Primer v Loškem Potoku je poučen, je primer oportunizma. Kaplana bi bilo treba brezpogojno streljati. Da pa je kaplan lahko pridobil fante, je znak slabega političnega dela. Pri primerih likvidacije bele garde je treba ves material dati na znanje ljudstvu na mitingih. Mi tega ne izkoriščamo za pojasnjevalno kampanjo, dopuščamo pa propagando duhovščini. Razumeti je treba razredne nujnosti za nastanek in obstoj bele garde. Hkrati je treba belo gardo fizično uničevati in voditi proti njej pojasnjevalno kampanjo.«

Zločini nad civilisti Naj poudarim, da je bil partijski sestanek na Cinku v Kočevskem rogu takrat (od 5. do 8. julija 1942) zato, ker so komunisti oziroma partizani v nekaj zadnjih mesecih (npr. od aprila do konca junija 1942) povsem zabredli v močvirje strahotnih zločinov nad civilisti. Znašli so se v situaciji, ko jih je njihovo početje kot bumerang začelo udarjati nazaj, saj so množično izgubljali podporo (za narodnoosvobodilne ideje, pod katerimi so skrivali svoje početje). To, da so s takratnim okrutnim nasiljem organizirali obrambno protirevolucionarno vojsko, jih ni skrbelo, nasprotno, to jim je nadvse ustrezalo, skrbelo jih je, da so izgubljali javno mnenje, ki so ga imeli izključno na podlagi odporniških gesel.

Toda kot vidimo, je pravzaprav Kidrič, ki je vodil sestanek na Cinku, dajal napotke, kako naj naprej delujejo. Skratka tako, kot so do tedaj (da izvajajo revolucijo), toda s to razliko, da jo v tej » fazi« nekoliko potisnejo ob stran in počakajo na čas, ko bodo razmere zrele v svetovnem merilu. Hkrati pa je poudarjal, da je »treba belo gardo fizično uničevati in voditi proti njej pojasnjevalno kampanjo«. Ni bilo torej dovolj samo pobijanje, ljudi je bilo treba s propagando prepričati, da je to početje pravilno. Na eni strani je tako pred nami govorjenje o večji previdnosti, na drugi pa ščuvanje k pobojem. Ker to tako kot marsikaj ni šlo skupaj in se je izključevalo, se je po sestanku na Cinku nadaljevala revolucija, kot da tega sestanka nikoli ne bi bilo. Še huje: na njem je Kidrič navzoče komunistične aktiviste še bolj naščuval proti političnim nasprotnikom.

Zborovalci na Cinku so ves čas govorili o beli gardi, toda treba je poudariti, da je do organiziranja prve prave postojanke vaške straže (po komunistično »bele garde«) prišlo 17. julija 1942 v Šentjoštu nad Horjulom – deset dni po Cinku torej. Prejšnji poskusi v Loškem Potoku, pri Sv. Vidu nad Cerknico in odhod ▶

Spomenik Borisu Kidriču nasproti železniške postaje v Mariboru

sedemnajstih slovenskih »četnikov« na Dolenjsko so bili le bolj ali manj spontani odzivi na komunistično nasilje. Sicer je tudi v primeru Šentjošta šlo za spontanost, vendar je bila ta že prepletena z resno organizacijo.

Sodelavec Kocbek Naj nadaljujem z odlomki iz Kidričeve sklepne besede, kjer je spet govoril o etapah in o taktiki do svojih sopotnikov krščanskih socialistov, ki so jih morali prenašati samo zaradi svojih interesov: »Prva tendenca /krščanskih socialistov/ je omahljivost glede odločnega nastopa proti beli gardi, druga tendenca pa je, kljub temu da so se odpovedali tendenci po snovanju lastne stranke, težnja po njej. Danes pravimo, da jim ne bi smeli, če bi jo hoteli osnovati, in ne bi mogli tega prepovedati, čeprav bi jih skušali odvrniti, ker to še ni etapa diktature proletariata, z edino stranko KP, temveč je to etapa narodnoosvobodilne borbe, ki se povezuje z etapo demokratične revolucije. Kljub temu pa bi osnovanje povzročilo mnogo problemov in težav pri demokratizaciji /manjkata dve vrstici, op. I. Ž./. Bile bi težke posledice za enotnost naše vojske, in v svoji končni fazi bi jih nujno vrglo v pozicije Kerenskega. Doživeli bi njegovo usodo in mi bi jih morali uničiti. /.../

Če bi vseh teh tendenc ne videli, bi grešili pred slovenskim delovnim ljudstvom. Bili bi sektaši, če bi ne videli, do je ta osvobojeni teritorij samo en del celotnega slovenskega teritorija, in da po razvoju osvobodilne borbe v Evropi še ni čas, da bi lahko naredili prehod v socialno revolucijo. Priti danes v konflikt s krščanskimi/ socialisti bi pomenilo preiti v socialistično revolucijo in preskočiti celo etapo. /.../ Treba jih je kontrolirati, toda tako da ne ustvariš nemogočega ozračja v sodelovanju. /.../ V čem imamo od njih korist? Da so zavezniki izraz enega dela slovenskih množic, do jih zastopajo, da lahko pobijamo obrekovanja, da je OF samo komunistična stvar. /.../ Potrebno pa ni, da postanemo nebudni proti njihovim tendencam in da jih prenehamo tolči, ko je potreba. /.../ Tolči jih s tega stališča! Ker ste imeli take in take separatistične poskuse ste naredili tako in tako škodo za OF, ne pa: Vi nam delate konkurenco. /.../ Paziti je treba še na eno stran in to je za nas osnovno merilo /!/, koliko se pri njih pojavljajo anglofilske tendence in koliko se pojavlja težnja proti naslonitvi na SZ. /.../ Tistih, ki bodo šli na angleške pozicije, se je treba bati, ker bodo prej ali slej šli na Mihailovićeve in v naročje bele garde.«

Vse to je Kidrič govoril v navzočnosti vodilnega krščanskega socialista Edvarda Kocbeka, ki pa ne le da ni ugovarjal, ampak je celo soglašal s komunistično revolucijo.

»Ljudska demokracija« Kidrič: »Ta zbor /»delegatov NOO«/ mora biti primer nove slovenske ljudske demokracije. Potrdil bo našo linijo za nazaj in dal smernice za naprej. To je zarodek sovjetov, je nov tip demokracije. Ni več tip meščanske demokracije, zato ker ljudstvo neposredno voli in bo samo ena stranka, ker je sistem graduacije v bistvu tak sistem, kot je bil v revolucionarnih letih v SZ. /.../ Treba se je zavedati, da se bodo belogardisti skušali vtihotapiti v NOO. Če nastane NOO, ki dela ni sposoben, ki namenoma napačno dela, je treba doseči nove volitve tako, da se izkoristi kaka formalnost. Najboljše pa je, da izvedemo masovni sestanek, pred katerim mora NOO odgovarjati in ki NOO lahko odveže in izvoli nov NOO. /.../

Obveščevalno službo je treba razširiti med civilno prebivalstvo. Za obveščevalce morajo biti izbrani najbolj zanesljivi ljudje, tako da bomo lahko kontrolirali odkrite in prikrite sovražnike. Mreža se širi prepočasi, dolžnost partije je, da to mrežo okrepi.« Kidrič je tu seveda govoril o obveščevalni službi za potrebe revolucije ne pa odpora proti okupatorju.

»Demokratična revolucija« In za konec še naslednje Kidričeve besede s Cinka: »Vprašanje zemlje. Danes smo res skoro v popolnem razmahu agrarne revolucije, vendar pa še ni razglašena kot agrarna revolucija, ker današnji tip še ni demokratična revolucija na prvem mestu, današnji tip je osvobodilna vojna, ki se povezuje z elementi demokr/atične/ revolucije. Danes še vztrajamo na odloku, ki ga je izdal IOOF na predlog CK, ki je razlastil veleposestnike tujih narodnosti in petokolonce. Nismo pa še razlastili veleposestnikov, ki jim ne moremo dokazati, da so petokolonci. Dobro bi bilo, če bi razlastili cerkveno veleposest, kmetje bi nič ne ugovarjali. Lahko bi tu izvedli agrarno revolucijo do kraja, ampak zaradi tega, ker je osvobojeno ozemlje samo en del celotnega slovenskega ozemlja, ne smemo tega storiti. V celotni fazi poskušamo še nevtralizirati delo buržoazije. Mi izvajamo razvoj, sproščamo samo toliko elementov demokr/atične/ revolucije, kolikor to zahteva osvobodilna borba. Če bomo to dobro izvajali, bomo razlastili vso to posest. Socialno reakcionarni elementi se s takim stanjem oblasti kot na osvobojenem ozemlju ne bodo pomirili. Postajali bodo vedno bolj zagrizeni in delo bo lahko.«

Iz teh nekoliko daljših odlomkov iz sklepne besede Borisa Kidriča na partijskem posvetu, ki je potekal na Cinku v Kočevskem rogu od 5. do 8. julija 1942, se jasno vidi, da je komuniste zanimala le komunistična revolucija in da je bilo vse drugo (na primer odpor proti okupatorju) navzoče samo toliko, kolikor je to koristilo revoluciji.

Kidričevo »pošteno čiščenje« Edvard Kardelj je 14. julija 1942 pisal Ivu Ribarju - Loli in mu poročal o položaju v Sloveniji. Poglejmo, kaj je napisal o Kidriču: »V zadnjem času pa je delno novo le to, da se je mihailovičevska bela garda še bolj povezala z okupatorji in začela proti nam oboroženo akcijo. Naši so razbili že dve njihovi manjši skupini in jima zaplenili orožje, prav danes pa smo zvedeli za neko skupi-

no s približno 100 belogardisti (70 od teh je oboroženih), ki so napadli neko našo patruljo ter ujeli in pobili nekaj naših ljudi. Te bande so sestavljene iz bivših aktivnih oficirjev in – farjev! Torej zlata zveza! Ukrenili smo vse potrebno, da jih tudi tokrat uničimo do zadnjega.« Zanimiva je Kardeljeva misel, da »jih partizani raje tolčejo kot – okupatorja«. »Vodilna vloga partije je absolutno zagotovljena, toda sedaj moramo z največjo potrpežljivostjo in prepričevanjem politično pripraviti množice na nove etape borbe. Strahovito veliko dela imamo z našimi sektaši. Nikoli nisem mislil, da bo naš aktiv v takem času toliko sektašil. Imamo celo več primerov, da so kratkomalo zaprli ali celo postrelili tudi naše zaveznike, da o drugih – o raznih tovarnarjih in bogataših – niti ne govorim. Preskočili so že na drugo etapo, kar seveda močno škoduje širini naše akcije. /.../ Precej dela smo imeli tudi s partizanskimi 'vojvodi', tj. s komandanti–partijci, ki so jim uspehi udarili v glavo in so začeli pozabljati na Partijo. /.../ Sektaštvo in birokratizem – to sta najnevarnejši tendenci pri nas. Na tej podlagi se delajo še druge napake. Včasih so precej likvidirali. Tako je npr. II. grupa /odredov/ likvidirala mesečno samo na majhnem odseku povprečno do 60 oseb. Zgodile pa so se še hujše reči, o katerih ti pismeno ne bom govoril. /.../ Sedaj je prepozno, bomo morali pač nekako vladati. Ti pa glej, da bom lahko svoj 'resor' 'ministra za zunanje zadeve' zares opravljal. /.../ Peter /Boris Kidrič/ uničuje belo gardo in – pošteno čisti.«

Kardelj je torej za drugega človeka komunistične revolucije Borisa Kidriča dejal, da »uničuje belo gardo« (in »pošteno čisti«). Torej UNIČUJE! Danes vemo, da so številke tega (Kidričevega) uničevanja strašne: med drugim je uničil – s smrtjo seveda – vsaj 70.000 Slovencev.

»Smrt Beli gardi« Boris Kidrič je 10. septembra 1942 v *Slovenskem poročevalcu* objavil izjemno strupen članek *Bela garda – smrtni sovražnik slovenskega naroda*. Iz cele vrste potvarjanj in najhujših groženj naj navedem le eno: »/.../ kakor fašisti in hitlerjanci hočejo tudi belogardisti za seboj potegniti v nesrečo in uničenje ves narod. Toda ni daleč čas, ko bodo uničeni eni kot drugi. Kolo svetovnih dogajanj, ki se je začelo hitreje vrteti, in pest slovenskega borca, ki še vedno trdno drži puško v svojih rokah, jih bosta strla za vselej.«

Članek je Kidrič končal z geslom: »Smrt Beli gardi – najhujšemu narodnemu sovražniku!« Najhujšemu torej. Hujšemu, kot je bil okupator.

Partozansko glavno poveljstvo je 11. septembra 1942 izdalo »naredbo« (z oznako strogo zaupno) »o načinu borbe proti belogardističnim vaškim stražam«. V njej je zapisalo, da se je zdaj, po italijanski ofenzivi »pojavila nujna potreba uničiti belogardistične tolpe in likvidirati pojavo tako imenovanih 'vaških straž '/.../ Kar se belogardističnih gibljivih tolp tiče, obstojajo v glavnem iz zagrizenih belogardistov, in jih moramo potemtakem vojaško razbiti. /.../ Gibljive belogardistične tolpe je treba z vso resnostjo zasledovati, dobiti o njih točne podatke, o podatkih sproti obveščati sosednje edinice in komande ter Glavno poveljstvo. Čim je stvar pripravljena, je treba koncentrirati zadostne sile ter tolpo napasti s smotrom, da jo uničimo in pridobimo njeno orožje. Pri tem je treba paziti, da bo napad res vsestransko pripravljen in brezpogojno uspešen. Eventualni porazi v spopadu bi nas namreč tako vojaško kakor politično silo oslabili.«

V nadaljevanju je glavno poveljstvo celo podrobneje svetovalo, kako je treba napadati protirevolucionarne vaške straže: »Likvidacijo 'vaških straž' je treba pripraviti tako, da obkolimo vas, priredimo dobro pripravljen politični miting in poberemo orožje. /.../ Vsaka eksekucija mora biti sklenjena skupno z oboroženim odborom OF. Pred kmeti jo je treba objasniti tako, da jo bodo razumeli in odobravali. Glavni štab bo sleherno nepravično eksekucijo ali zlorabo kaznoval z najvišjo kaznijo, kajti časi so izredno resni in usodnih napak je bilo storjenih že preveč.«

Kidričeva glava v Kidričevem

Partizani in protirevolucija Seveda tu ni šlo za priznanje napak, ampak enostavno za partijsko računico, saj so zaradi pobijanja postali med prebivalstvom zelo nepriljubljeni oziroma celo osovraženi. »Obsodba in eksekucija mora izpasti sila resno, ustrezajoč svojemu težkemu in hkrati pravičnemu pomenu ter brez sledu divjaštva ali še večje brutalnosti, kakor sta smrtna obsodba in njena izvršitev že sama po sebi. Z namenom likvidirati 'vaške straže' je treba – če je to le mogoče – zasesti več vasi istočasno.«

Partizansko vodstvo, ki sta ga v tem času vodila komandant Boris Kidrič in politkomisar Ivan Maček – izkušena komunista torej –, je s to »naredbo« partizanske enote povsem usmerilo v boj proti vaškim stražam oziroma proti protirevoluciji, ki so jo v nekaj mesecih pred tem s svojim neizmernim nasiljem sami povzročili.

Naj bo to dovolj o tem, kaj in kdo je bil Boris Kidrič. Lahko bi navajal v nedogled. Če nam teh nekaj njegovih besed in navodil iz začetnega obdobja vojne in komunistične revolucije, ki sem jih citiral, ne pove več kot dovolj o tem, kdo je bil Boris Kidrič, nam ni pomoči. Potem nismo ljudje, ampak ideološke pošasti – takšne, kot so bili komunisti.

Slavljenje zločincev Po vojni leta 1945 je Boris Kidrič postal predsednik »prve slovenske vlade«. To pomeni, da je bil neposredno odgovoren za vse pomembne dogodke, ki so jih povzročile ali izvajale organizacije njegove oblasti, med katerimi je bila takrat najpomembnejša Ozna. Ta je vodila množične povojne pomore domobrancev in civilistov (pokole okoli 15.000 ljudi) in za te pokole je poleg Kardelja Boris Kidrič najbolj odgovoren med vsemi takratnimi slovenskimi komunisti (Maček, Ribičič, Polak in drugi šele za njim).

Skratka, s spomeniki v Sloveniji še naprej slavimo patentirane zločince. Le kaj naj si mislimo o ljudeh, ki še vedno branijo te spomenike?!